

TKP MK 1920-1921
DÖNÜŞ BELGELERİ-1

Çev: Yücel Demirel

TÜSTAV

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

Genel Sıra No: 23

Belge Dizisi: 12

© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapının telif hakları TÜSTAV'a aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

1. Basım Mart 2004

ISBN: 975-8683-28-4

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad.
No: 20 Taksim - İstanbul
Tel : 0212 249 95 70
Faks : 0212 249 95 73
Url : www.tustav.org
e-posta : bilgi@tustav.org

Kapak Tasarımı: Bülent Aydın
Ofset Hazırlık: Selim Talay
Baskı-Cilt: Kayhan Matbaası

TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı);
ülkemiz işçi ve sol hareketinin tarihini eksiksiz biçimde
kucaklamayı, bu tarihin belge ve canlı tanıklıklarını toplamayı,
bu alana yönelik araştırmaları özendirmeyi kendine görev biliyor. Bu
çerçevede oluşturduğumuz TÜSTAV Yayınları olarak, ülkemiz işçi ve sol
hareketi tarihini ilgilendiren belge, anı ve araştırmaları tarihseverlere
ulaştırarak ülkemizin aydınlık geleceğine katkıda bulunmayı umuyoruz.
Açıktır ki, TÜSTAV bugüne dek çalışmalarında benimsemiş olduğu bu
tarihin "olduğu gibi" yansıtılması anlayışını, TÜSTAV Yayınları'nda da
sürdürecektir. Buna uygun olarak, yayımladığı belge, anı ve araştırmalar-
daki tez, görüş ve yaklaşımlar konusunda, bir kurum olarak taraf olma-
maya özen gösterecektir. Nitekim aynı tarihsel döneme ilişkin
olabildiğince farklı tarafların görüşlerini yansıtan belge, anı ve
araştırmalara yayınlarında yer vermeye çalışacaktır.

İçindekiler

Sunu	9
Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Türkiye Komünist Teşkilatlarının Bakü'de Yapılan Birinci Kongresi Hakkında Raporu	15
17 Eylül 1920 (Birinci İçtima)	21
18 Eylül 1920 İçtima 2	-
20 Eylül 920- Üçüncü İçtima Bakü	27
21 Eylül 920 – Dördüncü İçtima – Bakü	29
Kançılarya Serkitabetine	31
22 Eylül 1920 – Bakü – Beşinci İçtima	32
22 Eylül 920 Protokol: 4	34
25 Eylül 1920 – Bakü – Altıncı İçtima	35
25 Eylül 1920 [İkinci Celse]	39
27 Eylül 1920 Bakü 7. İçtima	40
28 Eylül 920 Tarihinde Askeri Hücrenin Tecdid-i Kayıt Muamelesi Protokolü	58
Türkiye Komünist Fırkası Bakü Bürosu Hücre Azaları Hakkında 30 Eylül 920 Tarihinde İcra Edilen Tecdid-i Kayıt protokolü	60
Moskova'da Şark Halkları Komünist Teşkilatları Merkezi Bürosu Reisi Mir Seyid Sultan Galiyef Yoldaşa	69
Numara İçtima 8 1 Teşrinievvel 1920 Bakü	70
Kançılarya Serkitabetine	80
Numara 9 4 Teşrinievvel 1920 Bakü [Gece]	81
Bakü 4 Oktaber 920 Protokol:1	85

Numara 10 6 Teşrinievvel 1920 - Bakü	86
Bakü 6 Teşrinievvel 1920	90
Numara 11 7 Teşrinievvel 1920 – Bakü	91
11 Teşrinievvel 1920 Tarihinde Toplanan Dört Kişiden Mürekkep Komisyonun Müzakerâtını Müşir Zabıtnamesidir	93
12 Teşrinievvel 1920 Bakü	95
Anadolu'daki Fırkalar ve Yeşil Ordu hakkında Malumat	97
Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Son Zamanlarda Türkiye'de Gelişen Olaylarla İlgili Rapuru	106
14 Teşrinievvel 1920 Bakü	121
15 Teşrinievvel 1920 Bakü	124
Numara 15, 17 Teşrinievvel 1920 Bakü	126
17 Teşrinievvel 1920 Tarihli Merkezi Heyet İçtimasında Merkezi Heyet Tabldodundan Yemek Yemelerine Karar Verilmiş Yoldaşlar Berveçh-i Âtidir:	127
Teftiş Komisyonu Riyasetine	129
19 Teşrinievvel 1920 Hücrenin Umumi İçtiması	130
Numara 16, 24 Teşrinievvel 1920 Bakü	131
Numara 17, 27 Teşrinievvel 920 Bakü	143
Numara 18, 30 Teşrinievvel 1920 Bakü	147
Numara 19, 8 Teşrinisani 1920 Bakü	150
Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin T.K.P.'nin Günümüz Koşullarındaki Asgari Programıyla İlgili Kararı, 8 Kasım 1920	152
Taşkent Komünist Fırkası Heyet-i Riyasetine	156
Taşkent Komünist Fırkası Merkezi Heyetlerine	158
13 Teşrinisani 1920 Bakü	160

Numara 21, 15 Teşrinisani 1920	163
Numara 22, 16/17 Teşrinisani 1920 Bakü	165
Numara 23, 17 Teşrinisani 1920 – Bakü	176
19 Teşrinisani 1920 Bakü	190
Türkiye Komünist Fırkası Merkezi Heyet Riyasetine Daklad	209
Numara 25, 22 Teşrinisani 1920 Bakü	219
Numara 26, 23 Teşrinisani 1920 Bakü	225
Protokol Numero 26, Türkiye Komünist Fırkası Merkezi Heyetinin 23 Teşrinisani 1920 İçtimarı	230
Numara 27, 24 Teşrinisani 1920 Bakü	231
Numara 28, 25 Teşrinisani 1920 Bakü	238
1 Teşrinevvel 1920 Tarih ve 8 Numerolu İçtimarın Harici Büroya Ait Kararı	240
2 Kanunuevvel 1920 Bakü	242
Harici Büroya 2075 / 4 Kanunuevvel 1920	244
6 Kanunuevvel 1920 Bakü	245
9 Kanunuevvel 1920 Bakü	249
Komisyunun 10 Kanunuevvel 1920 Tarihli İçtimarında Verilen Karardır	252
10 Kânunuevvel 1920 Cuma Bakü Hücresi İçtimarı	253
13 Kânunuevvel 1920	258
Harici Büro Heyet-i İdare Kararları	259
15 Kânunuevvel 1920'de Heyet-i Merkeziye Kararı	260
15 Dekabr 1920'da Yaçeyka'nın [Hücrenin] Umumi İçtimarı Merkezi Komite Azası, Harici Büro Heyeti	261
18 Kânunuevvel 1920	262
Harici Büro Riyasetine	268
Türkiye Komünist Fırkası Harici Büro Heyeti Merkeziyesine	270

Merkezi Heyetin Hareketi	271
23/12/1920 Numero 4	274
29/12/921 Numara 5, Harici Büro İçtimaı	275
Merkezi Heyet Bakü'ye Geldikten Sonra Teşkilatın ve Fırkanın Başlıca İcraatı	277
EK 1 Türk Komünist Partisinin Merkez Komite Memur Listesi	281
EK 2 Stalin'in Katılımıyla Yapılan Toplantı Tutanağından Çözölebilenler	308
EK 3 T.K.F. Türkiye Şark Cephesi Harekât-ı Harbiyesine Dair Mezkûr Cepheden Alınan En Son Malumattır	311
EK 4	314
EK 5	319
EK 6 Fırkanın Türkiye'deki Faaliyet Programı	329
EK 7 Merkezi Heyet Tarafından Yazılmış Bazı Mektup Müsveddeleri	337
EK 8	339
EK 9	342

Sunu

Elinizdeki *TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ 1* adlı bu kitapla, TÜSTAV Komintern arşivini esas alan üçüncü kitabımızı yayımlamış oluyoruz. Bu vesileyle, elimizdeki Komintern arşivi ve bu arşive dayalı yayınlarımız hakkında bazı kısa açıklamalar yapmakta yarar olabilir.

Daha TÜSTAV'ın kuruluşundan önce, Bilal Şen'in Moskova'daki Komintern arşivlerindeki çalışmaları doğrultusunda halen *TÜSTAV Arşiv Döküm 1* olarak tanımladığımız belgelerin mikrofilm kopyaları, Nabi Yağcı'nın başvurusuyla ve USTE'nin işbirliğiyle alındı. USTE'ye 20 yıllığına emanet edilen Komintern belgelerinin mikrofilm-lerinin bir kopyası, 1995 yılında Türkiye'ye getirildi. Bu vesileyle düzenlenen sempozyum, TÜSTAV tarafından *Tarihe Yeniden Bakış ve/veya Tarihin Kaynakları* adıyla Şubat 2000'de kitaplaştırıldı.

TÜSTAV, 1999 yılı sonlarında, Komintern belgelerinden oluşan bu arşivi mikrofilmden dijital ortama aktardı. Komintern belgeleriyle ilgili ilk çalışmalara, Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluşunun 80. yıldönümü bağlamında tarihe tanıklık yapmak üzere 2000 yılı Mart ayında başlandı. *TÜSTAV Arşiv Döküm 1*'deki bilgilerin ışığında Bakü Kongresi Tutanakları'nın transkripsiyon (çevrimyazı) çalışmaları Yücel Demirel'in başkanlığında bir ekip tarafından yürütüldü ve bu çalışma sürüyor. Bunlara süreç içinde yeni yeni belge kümeleri eklendi.

TÜSTAV Yayınları arasında Komintern arşivini esas alarak yayımladığımız ilk kitap, Ekim 2002'de *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet* oldu. Bunu, Ocak 2004'te Sinan Dervişoğlu'nun çeviri ve transkripsiyonuyla sunduğumuz *TKP 1926 VIYANA KONFERANSI* izledi. Bugün yayınladığımız *TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ 1* kitabını da, hemen önümüzdeki günlerde *TKP MK*

1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ 2 izleyecek. Bu iki kitabın içeriği hakkında bazı kısa bilgiler vermeden önce, TÜSTAV'ın arşiv belgeleriyle ilgili yayıncılık anlayışı hakkında birkaç noktaya işaret etmek yerinde olabilir.

Birinci nokta: TÜSTAV bu ve benzeri kitaplarla arşivlerini tüketmeye mi çalışıyor veya arşivlerini neden kitaplaştırıyor, sorusudur. Her şeyden önce, birçok arşiv kurumunda olduğu gibi, TÜSTAV'ın elindeki arşivler de yayımlanarak bitirilemeyecek kadar geniştir. Ayrıca TÜSTAV'ın arşivlerle ilgili yaptığı yayıncılık, arşivlerini tüketmeye değil, arşivlerine dönük ilgiyi artırmaya yöneliktir. *TÜSTAV Arşiv Döküm 1*'deki belgelerin Türkiye'ye geliş tarihi, yukarıda da belirtildiği gibi 1995'tir. Bu arşivden Türkiye'de yayımlanmış ilk belge ise, TÜSTAV Yayınları ile olmuştur. Bunun dışında, izleyebildiğimiz kadarıyla, *TÜSTAV Arşiv Döküm 1*'e atıfta bulunarak *Toplumsal Tarih* dergisinde Emel Akal ve Mete Tunçay birer makale yayımlamışlardır. Umuyoruz ki, TÜSTAV Yayınları'nın arşiv belgelerine dayalı kitapları çoğaldıkça, araştırmacıların bu arşive duydukları ilgi de artacaktır.

Bu bağlamda ikinci soru şudur: Bu kitaplardaki belgeler nasıl seçilerek biraraya getiriliyor? İlk hareket noktamız, *TÜSTAV Arşiv Döküm 1*'de sıralanan belge başlıklarına ilişkin açıklamalardır. Ancak şimdiye kadarki deneyimimiz, bunun tek başına yeterli olmadığını gösterdi. Dolayısıyla her kitapla ilgili olarak, imkânlarımız elverdiği kadarıyla, o zaman dilimindeki tüm Osmanlıca, Rusça, Fransızca belgeleri gözden geçirmek ve ilgili olabileceğini düşündüklerimizin transkripsiyon veya çevirilerini yapmak gerektiğini gördük. Bu çalışma boyunca, gerek *Viyana Konferansı* kitabında, gerekse *Dönüş Belgeleri*'nde aynı konuda birden çok tutanak veya belgeyi farklı kümeler içinde bulduk. Nitekim bu kitabımızda köşeli parantez, yani [...] işaretleri arasında yer alan kısımlar, aynı konudaki bir diğer belge kümesinden eklenmiş anlamına gelmektedir. Kimi zaman bir veya birkaç sözcük, kimi zaman bütün bir belge

sayfası bu biçimde yer almaktadır. Bu demektir ki, bu kitapta yer almayan yüzlerce belgenin çeviri ve transkripsiyonu da yapılmış, farklı çeviri ve transkripsiyonlar karşılaştırılmıştır. Gerek *Viyana Konferansı* kitabında, gerekse *Dönüş Belgeleri*'nde toplantı tutanaklarının temize çekilmiş metinlerini esas aldık ve köşeli parantez, yani [...] işaretleri arasına bu konudaki diğer belgelerde, tutulmuş notlarda vb. yer alan hususları ekledik. Ancak belge derleme çalışmaları sırasında, bu konuyla ilgili kimi belgelerin dikkatimizden kaçarak bu kitaplarda yer almamış olması da bir olasılıktır. İşte buradan bize sorulan üçüncü soruya geçebiliriz.

TÜSTAV Yayınları arşiv belgelerine dayalı yayınlarında niçin arşiv kaynak numaralarını vermiyor? Tanım gereği, bunlar arşiv belgesi yayını değil, arşivlerden hareketle hazırlanmış kitaplardır. Biz kitapta hangi belge kümelerinin kullanıldığı bilgisini veriyoruz. Nitekim *Dönüş Belgeleri 1* ve *2*'de, *TÜSTAV Arşiv Döküm 1*'de yer alan şu belge kümeleri kullanılmıştır:

Eski Türkçe: CD 8, *Klasör 10_36*, Belge 190 ile 662 arası; CD 8, *klasör 11_36*, Belge 33 ile 515 arası; CD 10, *Klasör 1_13_36*, Belge 411 ile 679 arası; CD 13, *Klasör 18_36*, Belge 3 ile 685 arası; CD 36, *Klasör 1_2*, Belge 106 ile 114 arası;

Rusça: CD 12, *Klasör 17_36*, Belge 467 vd.; CD 13, *Klasör 18_36*, Belge 63 ile 716 vd. arası; CD 25B *Klasör 31_36*, Belge 384 ile 510 arası.

Elbette doğrudan arşivlere atıfta bulunmak isteyen araştırmacılar, bundan böyle de dökümlerden hareketle, belgeleri inceleyecek ve bunları değerlendirebilecektir. Arşivlerde doğrudan çalışma yapanlar, kendi çeviri ve transkripsiyonlarıyla birlikte arşiv belgelerinin CD, klasör ve belge numaralarını verecek, TÜSTAV Yayınları'nı kullanmak isteyenler ise, kitaplarımızın sayfa numaralarına atıfta bulunacaklardır. Arşivde çalışma yapmamış araştırmacıların, kitaplarımızın sayfa numaraları yerine arşiv bilgilerine atıfta bulunmaları doğal olarak mümkün olmayacaktır. Bu arada, kitaplarımızdan da

görülebileceği gibi, gerek Osmanlıca'dan transkripsiyonlarda, gerekse Rusça'dan çevirilerde kişi ve yer adları en tereddütlü konuyu oluşturmaktadır. O nedenle, kitaplarımızda yer ve kişi adlarına ilişkin dizin oluşturmamız maalesef mümkün olmamaktadır.

* * *

Komintern belgelerini temel alan bu kitaplarımızla birlikte bir dönüm noktası ister istemez oluşuyor. Bu konuda bugüne kadar yapılmış çok değerli araştırmaların ve öne sürülmüş akademik tezlerin eksiklikleri tamamlanıyor ve kimi noktaları geçerliliklerini yitiriyor. Bu, nesnel bir süreç ve sonuç. Bugüne dek Mustafa Suphiler ve TKP'nin Bakü Kongresi'yle ilgili tüm araştırmalar esas olarak ATA-SE (Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi) ve Kâzım Karabekir'in *İstiklâl Harbimiz* kitabındaki belgelere dayanıyor ve çoğunlukla tek noktada odaklanıyordu: Suphileri kim öldürdü? Öyle sanıyoruz ki, TÜSTAV'ın yayınlamaya başladığı bu *Dönüş Belgeleri*'yle birlikte bu sorunun ötesine geçmiş olacağız. Artık soruları daha çeşitlendirebileceğimizi ve ayırtılabileceğimizi ve bu toplu siyasal katliamın bağlamını ve ilgili kesimlerini daha açık görebileceğimizi düşünüyoruz: Kimler geliyor, ne yapmak için, hangi programla geliyor, niye geliyor, nasıl geliyor, hangi görüşmelerin sonucunda geliyor vb..

* * *

TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ 1, TKP Merkez Komitesi'nin 17 Eylül 1920'deki birinci toplantısından Türkiye'ye dönünceye kadar yaptığı tüm toplantıların tutanaklarını, Türkiye'den aldığı enformasyonları, kendi iç işleyişine, çalışan kadrolarına vb. ilişkin belgeleri 1920 yılı sonuna kadar içeriyor. Bu ilk cilt, TKP Merkez Komitesi'nin Bakü'de yürüttüğü üç aylık faaliyetine ilişkin bir

raporla son buluyor. *TKP MK 1920-1921 DÖNÜŞ BELGELERİ 2* cildi ise 1.1.1921 günlü Mustafa Suphi'nin mektubuyla başlayacak ve Suphiler'in Türkiye'den gönderdiği mektupları, M. Suphi'nin Ankara'da kurulmuş "resmi" TKF ve yöneticileri hakkındaki değerlendirmelerini, TKP Harici Bürosu'nun toplantı tutanaklarını, Suphiler'in öldürülmesinin TKP üye ve yöneticileri tarafından öğrenilmesine ve buna gösterdikleri tepkiye ilişkin belgeleri, bir diğer deyişle TKP MK'nın Türkiye'ye dönüşünün ardından yaşanan gelişmelere ilişkin belgeleri içerecek.

* * *

Dönüş Belgeleri'nin çevirmeni Yücel Demirel, yıllardır başta Tarih Vakfı olmak üzere birçok kurumda Osmanlıca dersleri veriyor; bu süreç boyunca artık sayıları yüzlerle ifade edilebilecek insanı yetiştirmiş bulunuyor. Mart 2000'de başlayan *TÜSTAV Arşiv Döküm 1* belgelerinin transkripsiyonunun mutfağında, kendisinin yetiştirmekten gurur duyduğu öğrencilerinden bir ekip, Emel Seyhan Atasoy, Meral Bayülgen, Cemile Moraloğlu Kesim, Mine Özaltın, Işık Serçen Okçuoğlu ve Banu İşlet yer alıyor. TÜSTAV Yayınları'nda yayımlanmış ve önümüzdeki kısa erimde yayımlanacak, Osmanlıca'dan transkripsiyonu yapılmış tüm belgelerin içinde, Yücel Demirel ile birlikte bu arkadaşlarımızın büyük emekleri var. Kendilerinin, en küçük bir karşılık beklemeksizin verdikleri bu paha biçilmez emeğe, tüm Türkiye işçi ve sol hareket tarihi araştırmacıları ve severleri adına teşekkürü bir borç biliyoruz.

Öte yandan, bu kitapta yer alan veya sadece Osmanlıca belgeleri tamamlamak üzere kullandığımız Rusça belgelerin çevirilerini yapan Fatma Arıkan'a ve Rüstem Aziz'e ayrıca teşekkür ediyoruz.

Erden Akbulut
Şubat 2004

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين
 الذي هدانا لهذا
 الذي كنا لنهتدي لولا
 أن هدانا الله
 والحمد لله رب العالمين

الحمد لله رب العالمين
 الذي هدانا لهذا
 الذي كنا لنهتدي لولا
 أن هدانا الله
 والحمد لله رب العالمين

الحمد لله رب العالمين
 الذي هدانا لهذا
 الذي كنا لنهتدي لولا
 أن هدانا الله
 والحمد لله رب العالمين

الحمد لله رب العالمين
 الذي هدانا لهذا
 الذي كنا لنهتدي لولا
 أن هدانا الله
 والحمد لله رب العالمين

Türkiye Komünist Partisi
Merkez Komitesi'nin
Türkiye Komünist Teşkilatlarının
Bakü'de Yapılan Birinci Kongresi
Hakkında Raporu

10 Eylül 1920 tarihinde Bakü'deki Kızıl Ordu salonunda Türkiye Komünist Teşkilâtı'nın ilk kongresi başladı.

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, bu kongre son derece zor ortam ve koşullarda toplandı. İstanbul işgal edilmiş, Trakya ve Batı Anadolu emperyalist güçlerin elindeydi. Ülkenin Adana, Musul ve Kürdistan'a kadar uzanan kesimi askeri harekât alanıydı.

Bu olay ve hususlar, Türkiye Komünist Teşkilâtı'nın en büyük ve önemli merkezlerdeki işçi ve köylü teşkilatlarıyla sıkı ilişki kurma olanaklarını yok ediyordu. Diğer taraftan, iç Anadolu'yu Kafkaslara bağlayan yolların aşırı derecede bozuk olması, hiçbir modern iletişim aracının bulunmaması, Antant devletleri filolarının Anadolu sahillerini yoğun ve sürekli gözetim altında tutması, Doğu Anadolu topraklarında ve Kafkaslarda alevlenen politik ve askeri olaylar, bu ilişkilerin karşısına bir dizi engel çıkarıp tehlikeler yarattı. Bu engeller yüzünden Türkiye Komünist Teşkilâtı Bakü'de yapılan kongreye temsilci davet etme konusunda faaliyetlerini Türkiye'nin bir kısmıyla sınırlı tutmak zorunda kaldı. Ama, bütün bu elverişsiz koşullara bakmaksızın, İstanbul, Zonguldak, Ereğli, İnebolu, Samsun, Trabzon, Bayburt, Erzurum, Sivas, Konya, Ankara, Eskişehir, Vezirköprü, Şarki Karahisar, (...) ve Ordu'dan teşkilâtlı yirmi iki komünist grubu kendi temsilcilerini gönderdi. Anadolu'nun işçi ve köylü teşkilatları kongreye istişari oyla katıldı, daha uzak bölgelerden teşkilatların beş temsilcisi kongreye yazılı raporları vasıtasıyla katıldı. Yukarıda bahis konusu edilen engel ve güçlükleri dikkate alırsak, elde edilen sonuçların bütün tahminleri aştığını söyleyebiliriz.

Kongreye tam oy hakkına sahip otuz iki temsilci ile istişari oy hakkı olan kırk iki temsilci katıldı. Bununla birlikte, kongrede temsil edilen işçi ve köylü komünistlerin sayısını tam olarak tespit etmek olanaksızdı. Bunun sebepleri, Türkiye'deki politik durumdan kaynaklanıyor: İstanbul'daki teokratik hükümet, kuşkusuz ki, Antant devletlerinden memurların da çaba ve etkisiyle, komünistleri sürekli kovuşturuyor ve eline düşenleri kurşuna dizdiriyor. Komünist fikirlerin halkın alt tabakaları arasında kısa bir sürede çok büyük hızla yayılmasına karşın, Anadolu milli hükümeti komünist teşkilâtlarımızı halâ resmen tanımıyor. Bu yüzden Türkiye'nin bütün bölgelerinde komünist faaliyetler, baskı düzeyine bağlı olarak, az ya da çok gizlilik içinde yürütüldüğü için, çoğu durumda teşkilâtsiz kalıyor ve farklı biçimler alıyor. Kongreye katılanların çoğu, temsil ettikleri grupların komünist üye sayısını yalnız yaklaşık olarak bildirdi. Buna karşın, değişik yerlerden gelen raporları ve kongre delegelerinin temsil ettiği teşkilâtların niteliğini inceleyen komisyon, kongrenin temsil ettiği komünist sayısını dört bin, işçi ve köylülerinkinin ise yirmi beş bin kadar olduğunu tespit etti.

Üçüncü Enternasyonal Yürütme Komitesi temsilcisi Pavloviç yoldaş, Rusya Komünist Partisi (bolşevikler) temsilcisi Stasova yoldaş, Azerbaycan Komünist Partisi temsilcisi olarak Deniz Kuvvetleri Bakanı Ali Haydar Karaev, Sendikalar Merkez Komitesi temsilcisi olarak Milli Eğitim Bakanı Dadaş Bunyadzade ve Dağıstan Devrim Komitesi Başkanı Celâl Korkmaz'ın hazır bulunduğu kongre Mustafa Suphi yoldaş tarafından açıldı ve Lenin, Troçki, Zinovyev ve Stalin yoldaşların fahri başkanlığında 16 Eylül tarihine kadar devam etti. Türkiye tarihinde yepyeni bir dönem açan bu forumun en değerli ve en önemli sonuçları şunlardır: Kongrede, Üçüncü Enternasyonal platformunu kabul eden, ancak değişik olgular ve koşullar sebebiyle düzensiz ve birbirinden habersiz faaliyet gösteren Türk komünist grupları birleşti ve yekpare Türkiye Komünist Partisi kuruldu.

Bununla birlikte, Türkiye Komünist Partisi kongrenin bir anda yarattığı rastlantı eseri değildir. Onun son yılların olayları içinden yükselip doğuşunun sebeplerini ortaya koymak gerekir.

Yapılan tartışmalar ve çalışmalar sayesinde kongre şu sonuca vardı: Türkiye Komünist Partisi'nin programının ilke ve temelleri, Türk işçi ve en fakir köylülerinin gönlünün derinliklerinden kaynaklanıyor. Bu temelleri kısaca gözden geçirmek gerekir.

Tutsak düşen ya da ülkesini terk eden kimi devrimci öğretmen ve gazetecilerle birlikte savaş tutsağı Türk askerleri, ta Moskova ve Petrograd'a kadar Sibiryaya, Türkistan, Urallar ve Volga boyundaki işletme ve fabrikalarda, demiryollarında çok ağır işlerde zorla çalıştırıldılar.

Buralarda, Rus işçileri arasında birleşen Türk (...), saygın durumdaydı. Değişik halkların yaşadığı birçok ülkeyi kendi sömürgesi haline getiren ve Türk imparatorluğunun topraklarına dalan Antant devletlerinin Anadolu'yu da aralarında paylaşma isteği ve çabaları ve Anadolu'daki ağır ekonomik koşullar, kendi sınıf çıkarlarını anlamaya ve izlemeye başlayan işçilerin Anadolu'daki belirli fabrika ve işletmelerde faaliyete geçmeleri için gerekli temelleri hazırladı.

Kısa süren propaganda ve ajitasyon faaliyeti neticesinde, Türkiye'nin en ücra köşelerinden bile işçi ve köylüler bolşevizmi tek kurtarıcı güç olarak görmeye başladı ve kendi teşkilâtlarını kurdu. Değişik sosyalist ve komünist teşkilâtlar bolşevizmin simgesi olarak, komünist teşkilâtlara üye olan işçi ve köylülerin kırmızı kartlarını taşıyor ve böylelikle değişik doğrultudaki partiler bolşevizme yönelimde birleşmiş oluyordu. Bu gelişmeler sonucunda, Trabzon'da *İkbal*, Ankara'da *Yeni Gün*, İstanbul'da *İleri* gibi tanınmış burjuva gazeteleri sosyal devrim taraftarı sosyalist partilere yaraşır yazılar basmaya başladı, Erzurum'da *Albayrak* gazetesi ile Eskişehir'de *İşçi* ve *Arkadaş* gazeteleri ise açıkça komünist fikirleri savundu ve propagandasını yaptı. Bundan başka, Eskişehir'de, Rusya'daki Türk komünistlerinin organı gazetenin adını alan *Yeni Dünya* gazetesini çıkarmayı başardık.

Bolşevizmin ve sosyal devrim fikirlerinin Türkiye'de gelişip yaygınlaştığı ortamda, Anadolu ve İstanbul hükümetlerinin muhalif durumu ve aldığı tutum, dikkate değer bir husustur. Harekete geçti-

ğî ilk zamanlar Antant devletleriyle tartışmalı sorunlara barışçı çözüm bulmayı ve İstanbul hükümetiyle birleşmeyi hedefleyen Anadolu isyancıları sonuçta bu ümitlerin boş olduğunu anlıyor. Büyük Britanya ise halifenin gücüne ve Yunan ordusuna dayanarak, Anadolu sorununa son verme kararı alıyor. Halifenin kuvvetleriyle Anadolu kuvvetleri arasında kanlı bir iç savaş başlıyor. Bu sıralarda, bolşeviklerle görüşme yoluna gitme fikri ısrarla yaygınlık kazanıyor. Yunan ordularının Batı'dan taarruza geçmesi, bu fikrin güç kazanmasına yol açıyor. Doğu cephesindeki askeri birlikler arasında bolşeviklere karşı tasvip ve sempati duygusu, giderek açık ve genel nitelik kazanıyor. Ordu komutanlığının emriyle, subayların bütün eski rütbe işaretleri sökülüp atılıyor ve subaylarla askerler arasında eşitlik ve kardeşlik ilân ediliyor. Merkez Büro ile ilişkide bulunan Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'nın verdiği bilgiye göre, hükümet ve ordu çevrelerinde bolşevizme karşı duyulan tasvip ve sempati duygusu artmış bulunuyor ve hatta isyan hareketinin kimi üst düzey yöneticileri komünist olmak istiyor.

Bu ayrıntılar bize, Türkiye Komünist Partisi'nin suni bir şekilde değil, kendi doğal süreci neticesinde meydana geldiğini açıkça gösteriyor.

10 Eylül'den 16 Eylül gününe kadar devam eden kongrede, önce Türkiye Komünist Teşkilâtı Merkez Bürosu'nun faaliyet raporu dinlendi /raporun tercümesi ektedir/, teşkilâtımızın Rusya'daki iç ve dış karşı devrim güçlerine karşı verdiği çetin ve özverili mücadele onaylandı, bu mücadele ve faaliyet, Türkiye işçi ve köylülerinin politik ve sınıfsal bilinçlenmesi ve kurtuluşu yönünde atılmış büyük bir adım olarak nitelendi. Kongre, özel bir komisyonu mali teftiş yapmakla görevlendirdi ve komisyonun maliye bakımından doğru ve dürüst davranıldığına dair raporu onaylanıp kabul edildi /raporun sureti ektedir/.

Daha sonra kongrede, Türkiye Komünist Partisi'nin program ve

teşkilât tüzüğü taslakları görüşülüp tartışıldı. Kapitalist düzene karşı başlatılan mücadelede başarılı olmak ve zafere ulaşmak için, uluslararası proleter devrim hareketlerinin tamamen merkezileşmesi gerekiyor. Bunun için kongre, Türkiye Komünist Partisi'nin her şeyden önce bir işçi ve köylü partisi olarak faaliyet göstermesini, dünyadaki diğer komünist partileriyle birlikte Üçüncü Enternasyonal'e katılıp, dünya burjuvazisine karşı mücadelede etkin ve aktif bir üye olarak yerini almasını, ilke olarak kabul etti. Parti programında, kabul edilen proletarya diktatörlüğü ilkelerinin yanı sıra, onu gerçekleştirmek için uygulanması gereken politik ve ekonomik önlemlerin ayrıntılarına da yer veriliyor. Teşkilât tüzüğünde partinin iç teşkilât sorunlarının çözümü için Rusya Komünist Partisi'nin ilkeleri, disiplin konusunda ise demokratik merkeziyetçilik ilkesi kabul ediliyor /programın tercümesi rapora eklidir/.

Kongrede, Türkiye'nin iç sorunlarıyla sıkı ilgisi olan milli sorunlar ve sömürgecilik sorunları üzerinde önemle ve dikkatle duruldu. Değişik milletler arasındaki anlaşmazlık ve kavgaları, tüm milletlerin kapitalist sınıflarının çıkarları arasındaki farkların bir neticesi olarak değerlendiren kongre, Türkiye'de yaşayan milletlerin kan akıtılmasına bile yol açan sorunlarının çözümünü, sosyal devrimin zaferinden bekliyor. Bu ülkeye ulaşmak için partinin kapitalist yönetici ve hükümdarları, dini ve milli önyargıların temsilcilerini alaşağı etme, Türkiye topraklarındaki tüm milletlerin proleter ve yarı proleter sınıflarını birleştirme uğrunda elden geldiğince yoğun faaliyet göstermesini son derece zorunlu buluyor. Bununla birlikte, Üçüncü Enternasyonal İkinci Kongresi'nin emperyalizme karşı milli hareketleri destekleme ve güçlendirme kararı uyarınca kongre, Anadolu hareketlerini destekliyor, ama partinin bağımsızlığını korumayı en önemli ve temel görevlerinden biri olarak görüyor.

Bundan başka kongrede, işçi sendikaları ve işçi kooperatifleri kurma, gençler, kadınlar ve köylüler arasında yoğun faaliyet yürütülme konusunda ilgili kararlar dinlenip kabul edildi. Bu kararların yerine getirilmesi için partide ilgili şubelerin açılmasını gerekli gör-

dü. Bu konudaki tartışmaların ayrıntılarına kongre raporunda yer veriliyor.

Merkez Komitesi seçimi, kongrede görüşülen en son konu oldu. Kafkasya'ya ve Türkiye'ye yaklaştıkça teşkilâtımız ülkenin değişik partileriyle bağlantı ve ilgisi olan unsurlarla ilişkiye girmiş ve bunlardan bazılarını kendi çevresine kabul etmişti. Bu sebepten dolayı, Merkez Komitesi'ni ve onun bundan böyle partinin kaderini belirleyecek yöneticisini seçerken, kongrenin iyi düşünüp dikkatli davranması gerekiyordu.

Teşkilâtın ilişkiye girdiği unsurların bir kısmı, Rusya Sovyet Cumhuriyeti'nin maddi destekte bulunmasını isteyen ve Türkiye'yi bugünkü zor durumdan milliyetçiler hesabına kurtarmayı amaçlayan, böylelikle biraz politik spekülasyon yapan kişiler, diğer bir kısmı, sosyalizm anlayışları dar ve kendine has olan, emperyalizme karşı mücadeleyi Anadolu topraklarıyla sınırlı gören sosyologlar, ve sonunda, bu harekete rastlantı sonucu katılan subaylardı.

Yapılan toplantılar sırasında bu kişilerin sosyal yurtseverlik propagandasına kapılmayan kongre, şu ya da bu ölçüde bu tür propagandaya yönelen bahis konusu unsurlara güvensizliğini açıkça ilân ederek, kendi moral ve manevi üstünlüğünü kanıtladı. Böylece kongre, Rusya'da ve Almanya'da devrimci hareketlere katılmış ya da Türk işçileri arasında fiilen çalışmış 7 kişilik Merkez Komitesi seçerek, ileriye doğru büyük bir adım atmış oldu. Bununla Türkiye Komünist Partisi'nin Birinci Kongre çalışmaları sona erdi. Hem genel olarak programı ve teşkilât sorunlarını görüşme şekli ve uygulama açısından tartışma biçimi, hem de alınan kararlarda hakim olan ana görüş açısı ve üslup, Yakın Doğu'da ciddi bir komünist teşkilâtı bulunduğunu ve Türkiye proletaryasını yeni, aydınlık ve mutlu yaşama götürecektir kapının açık olduğunu ortaya koydu.

BAŞKAN SEKRETER

(Rusça'dan çevrilmiştir)